

נפלאות הרמב"ן

בגליון:

חילוקי רבינו
בו יבוארו מקומות בו
רבינו מפרש דעתו הק'
דלא כשית רש"י

אוצרות רבינו
פנינים יקרים,
אוצרות מחודשים
מבארו של רבינו

גליון י"ג
פר' וארא
תשפ"א

אוצרות רבינו

וארא אל אברהם ואל יצחק ואל יעקב
באל עדי ושמי ה' לא נודעתי להם (א)

מהם ניסים גדולים יותר עונש ושכר בעולם הזה או יעודי הנפש בעולם הנשמות?

לא תבוא על האדם טובה בשכר מצוה או רעה בעונש עבירה רק במעשה הנס ואם יונח האדם לטבעו או למזלו לא יוסיפו בו מעשיו דבר ולא יגרעו ממנו אבל שכר כל התורה ועונשה בעולם הזה הכל נסים והם נסתרים יחשב בהם לרואים שהוא מנהגו של עולם והם באדם ענש ושכר באמת.

ומפני זה תאריך התורה ביעודים שבעולם הזה ולא תבאר יעודי הנפש בעולם הנשמות כי אלה מופתים וכנגד התולדות וקיום הנפש ודבקה באלהים דבר בראוי בתולדותה שהיא תשוב אל האלהים אשר נתנה.

ביאור לשונות הגאולה

יבטיחם שיוציא אותם מארצם ולא יסבלו עוד כבד משאם	והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים
שלא ימשלו בהם כלל להיות להם במקומם [לכשיצאו] למס עובד.	והצלת אתכם מעבודתם
כי יעשה בהם שפטים עד שיאמרו המצרים הנה לך ישראל כפדיון נפשנו כי פי גאלה כענין מכר.	וגאלתי אתכם
א. שתהיה ידו נטויה עליהם עד שיוציאום. ב. אגאל אתכם שיראו אותה כל העמים.	בזרוע נטויה
א. כאשר אגאל אתכם שיראו כל העמים תדעו כי אני ה' העושה אותות ומופתים בעולם ואני אלהיכם ובעבורכם עשיתי כי אתם חלק השם. ב. אבע"ז - כי היה במערכת המחברת הגדולה למשרתים העליונים שיעמדו עוד בגלות [ע"פ המזלות עוד צריכים להיות בגלות וע"י הגאולה ידעו כי אני ה']	וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים

חילוקי רבינו

וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה' וארא אל אברהם באל עדי ושמי ה' לא נודעתי להם וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען וכו' וגם אני שמעתי את נאקת בני וכו' לכן אמר להנ"י אני ה' והוצאתי אתכם וכו' (א - ב)
ההבדל בין שמות ה' לא-ל שד-י?

רבינו
רש"י

א. ה' - בו נהיה כל הוה לברוא חדשות בשנוי התולדות שהוא השם הגדול בו אני עושה עמהם להפליא וידעו כי אני ה' עושה כל.
**א-ל שד-י - בשם הזה הוא מנצח מערכות השמים ולעשות עמם נסים גדולים שלא נתבטל בהם מנהג העולם ברעב פודה אותם ממות ובמלחמה מידי חרב ולתת להם עושר וכבוד וכל טובה והם בכל היעדים [הגמולים] שבתורה בברכות ובקללות.
ב. ה' - אספקלריא המאירה, במידת הרחמים שהוא בשמו הגדול.
א-ל שד-י - גלוי השכינה והדבור במדת הדין רפה. פי' ב' הוא ע"ד האמת ורק העתקנו קצת מלש"ה"ק של רבינו.**

א. ה' - נאמן לאמת דברי, כשהוא מדבר על שכר נאמן לשלם שכר, כשהוא מדבר על עונש נאמן ליפרע.
א-ל שד-י - הבטחתים הבטחות [ולא קיימתים].
ב. ה' - הוא שמו [הגדול].
א-ל שד-י - [אינו שמו אלא גלוי מהשם] אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין יש לי להתאונן על מיתת האבות הרבה פעמים נגליתי עליהם ביאל שדי ולא אמרו לי מה שמך, ואתה אמרת 'מה שמו מה אמר אליהם' (ג י).

ביאור הפסוקים

רש"י

רבינו

א. אמר האלהים למשה נראיתי לאבות בכח ידי אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי אבל בשמי של יו"ד ה"א אשר בו נהיה כל הוה לא נודעתי להם לברוא להם חדשות בשנוי התולדות ולכן אמור לבני ישראל אני ה' ותודיע להם פעם אחרת השם הגדול כי בו אני עושה עמהם להפליא וידעו כי אני ה' עושה כל.
ב. רבינו מפרש ע"ד האמת.

א. רבי ברוך ברבי אליעזר וידבר אלהים אל משה דבר איתו משפט על שהוקשה לדבר ולומר (ה כב) 'למה הרעתה לעם הזה? ויאמר אליו אני ה' נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים.
באל שדי הבטחתים הבטחות ובכולן אמרתי להם 'אני אל שדי'.

ושמי ה' לא נודעתי להם 'לא הודעתי' אין כתיב כאן אלא לא נודעתי, לא נכרתי להם במדה אמיתית שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי שהרי הבטחתים ולא קיימתים.
וגם הקימתי את בריתי וגם כשנראיתי להם ביאל שדי הצבתי והעמדתי בריתי ביני וביניהם.
לתת להם את ארץ כנען שנדרתי להם ולא קיימתי.

וגם אני כמו שהצבתי והעמדתי הברית יש עלי לקיים לפיכך שמעתי את נאקת בני ישראל הנואקים אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור אותו הברית כי בברית בין הבתרים אמרתי לו (בראשית טו יד) 'וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנוכי'.

לכן על פי אותה השבועה.
אמר לבני ישראל אני ה' הנאמן בהבטחתי.
והוצאתי אתכם כי כן הבטחתי 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול'.
ב. רבותינו דרשוהו (סנהדרין קיא).

אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין יש לי להתאונן על מיתת האבות הרבה פעמים נגליתי אליהם ביאל שדי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת 'מה שמו מה אמר אליהם'.
וגם הקימתי וכשבקש אברהם לקבור את שרה לא מצא מקום עד שקנה בדמים מרובים וכן ביצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר וכן ביעקב 'ויקח את חלקת השדה' (בראשית לט ט) לנטות אהלו ולא הרהרו אחר מדותי ואתה אמרת 'למה הרעתה'.

ואת למודעי כי העיקר להנות בתורת רבינו הק' בלשוננו הטהור והזהב ובכל דברי תורתו הק', אך להקל על המתקרב לקודש באנו להכניס אל תחת כנפי השכינה תורתו של רבינו. והשתדלנו להיצמד ללשוננו של רבינו הק' ורק במקום שהוצרכנו לקצר או לבאר הוספנו או הורדנו כמה מילים להבנת הדבר לאנשים פשוטים כמונו עד שנוכח כולנו להגות בפנים בתורתו הק'. ואך למותר הוא לפרט שאם שגינו בהבנת דברי קדשו הטעות וחוסר ההבנה היא בנו.
מתוך הקדמתו של רבינו לפי ע"ה:
'ענת דע וראה מה אשכ בשואלי דבר בכתיבת פירוש התורה, אבל אתנהג כמנהג הראשונים, להניח דעת התלמידים יגיעי הגלות והצרות, הקוראים בסדרים בשבתות ובמועדים, ולמשוך לבם בפשטים ובקצת דברים נעימים לשומעים וליודעים חן. ואל תחונ יחוננו ויברכנו. ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, עכ"ל'.

לכל עניני המכון
הערות והארות ניתן לפנות
למייל או לטל:
h0548402450@gmail.com
054-8402450

קושיית רש"י על פי' ב'

א. לא נאמר 'ושמי ה' לא שאלו לי'.
ב. אם תאמר שלא הודיעם שכך שמו הרי תחלה כשנגלה לאברהם בין בתרים נאמר (בראשית טו ז) 'אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים'.
ג. האיך הסמיכה נמשכת בדברים שהוא סומך לכאן וגם אני שמעתי וגו' לכן אמור לבני ישראל.

רבינו מוקשה לפי א' ברש"י

עדיין לא הגיע הזמן [ואע"פ] שמי"מ לא נודע בקיום הבטחתו [וא"כ אפשר לפרש לא נודעתי בקיום ההבטחה], הלשון היה ראוי לומר לא הודעתי או שיאמר ושמי ה' לא נודע להם [שאז משמע שהאבות לא התוודעו שה' נאמן לקיים דברו].

ומישה:

א. יאמר ושמי ה', ולא נודעתי להם בו [שאמר ב' דברים, א' ששמי ה', ב' לא נודעתי לאבות בו]

וידבר ה' אל משה לאמר בא דבר וכו' (א"י)

ביאור לאמר

אמרו המפרשים

מלת 'לאמר' בכל התורה לאמר לישראל שאמר השם למשה אמור לישראל דברי אלה וכאן הפי' שאמר ה' למשה לאמר אל פרעה.

רבינו מוקשה על המפרשים

ברוב המקומות שיכפול גם וידבר וגם לאמר אינו לאמר לאחרים על נכון.

רבינו

מלת לאמר להורות על בירור הענין וידבר ה' אל משה לאמירה גמורה לא אמירה מסופקת ולא ברמו דבר ולכן יתמיד זה בכל התורה כי נבואת משה פה אל פה ידבר בו ולא בחידות.

הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך

ישמעוני פרעה ואני ערל שפתים (א"י)

ביאור טענת משה

א. הן בני ישראל לא שמעו אלי מפני ב' דברים:

- א. כי לא עשית דברי שהיו נשמעים להם ואיך ישמעוני פרעה.
- ב. ועוד כי אני ערל שפתים ואינו הגון שאדבר בפני מלך גדול.
- ג. יתכן לפרש שחשב משה אולי כי מפחיתותו לא שמעו אליו כי הוא ערל שפתים ולא יכין לדבר על לבם דברים טובים דברים נחומים אף כי ידבר אל פרעה.

ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך (א"ז)

במה זכה משה לכך?

הנה זו מעלה וגדלה למשה זכה בה בענותו שהיה בוש לדבר בערלת שפתיו וכן אמר 'גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם' (יא א) מדה כנגד מדה שהיה ירא שלא יהיה נבזה בעיניהם.

ואלה שמות בני לוי לתולדותם (טו ט)

מדוע רק בלוי הזכיר תולדותם?

בראובן ושמעון לא הזכיר רק יורדי מצרים עמהם ובלוי יזכיר תולדותיו ושנותיו ותולדות אבות הנביאים [עמרם קהת ומררי] ושנותם

מפני ב' סיבות:

- א. לכבודם [של הנביאים].
- ב. כי הם בעצמם [אבות הנביאים] חסידי עליון ראויים לספר בהם כאבות העולם.

ואלעזר הן אהרן לקח לו מהנות

פוטאל וכו' (כ"ה)

למה לא נאמר בת פוטאל?

- א. לא אמר בת פוטאל כי היו לו בנות רבות והוא בחר מהן האחת.
- ב. שלא היתה בתו אבל בת בתו מתיחסת אליו למעלתו, וע"כ לא הזכיר שמה.

ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים

ויעשו גם הם חרטומי מצרים וכו' (א"ז)

מז: החכמים, המכשפים, חרטומי מצרים?
חכמים - חכמי ההשבעות ואסיפת השדים [אלו שהוציאו בלטיהם] היו ראשיהם וזקניהם
מכשפים - אלו שהוציאו בלהטיהם מעשה כשפים.
חרטומי מצרים - יכול שניהם.

ב. אבע"ז פי' כי ביי"ת של 'באל שדי' מושכת ופי' וארא אל אברהם באל שדי ובשמי ה' לא נודעתי להם [שהאות ביי"ת מבארת שבשמי ה' לא נודעתי להם קאי על האבות].

רבינו מיישב קושיית רש"י לפי ב' ברש"י

הכרח רבותינו לפירושם

כי הקשה להם ז"ל למה יזכיר נבואת האבות לפחות מעלתם בנבואה ולומר שלא נראה אליהם רק באל שדי מה צורך היה לזה.

פירוש המקראות לדרשת רז"ל (פ"ב ברש"י)

לכן ידרשו כי היה הדבר תוכחה למשה לאמר לו הנה האבות אשר לא הגיעה מעלתם בנבואה אליך ולא ראו רק באל שדי הם האמינו כי וגם הקימותי את בריתי אתם ושמעתי נאקת בנייהם בעבורם אף כי אתה שידעתי בשמי הגדול והבטחתיך בו שיש לך לבטוח ברחמי ולהבטיח ישראל בשמי שאעשה עמהם אותות ומופתים, וגם זה נכון והגון.

וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבודה קשה (טו)

פי' מקצר רוח

רבינו

מקוצר רוח כל מי שהוא מיצר רוחו ונשימתו קצרה ואינו יכול להאריך בנשימתו.
רוח הוא פחדם שלא יהרגם פרעה בחרב כאשר אמרו שוטריהם אל משה ועבודה קשה הוא הדחק שהיו הנוגשים אצים בהם ולא יתנום לשמוע דבר ולחשוב בו.

רש"י

מקוצר רוח כל מי שהוא מיצר רוחו ונשימתו קצרה ואינו יכול להאריך בנשימתו.
אמרו שוטריהם אל משה ועבודה קשה הוא הדחק שהיו הנוגשים אצים בהם ולא יתנום לשמוע דבר ולחשוב בו.

וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעוני פרעה ואני ערל שפתים וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים (ו י"ג)

וידבר ה' אל משה לאמר אני ה' דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דבר אליך ויאמר משה לפני ה' הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה (ו כ"ט ב)

ביאור ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים

רבינו

צוה את שניהם [משה ואהרן] אל בני ישראל שידברו להם כל אשר יצום ואל פרעה להוציאם מארצו [זהו הציווי נאמר בפסוק זה ולהלן נבאר סדר הציווים לרבינו].

רש"י

א. ויצום אל בני ישראל צוה עליהם להנהיגם בנחת ולסבול אותם, ואל פרעה מלך מצרים צום עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם.
ב. צום על דבר ישראל ועל שליחותם אל פרעה [הפסוק הזה הוא רק הודעה על ציווי ולא ציווי עצמו].

ביאור הפסוקים שנאמרו פעמיים

רבינו

- מתחילה לא צוה אותו שידבר הוא אל פרעה רק אמר 'ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו' (ג י"ג) והיה אפשר שידברו הזקנים והוא מחריש.
- היה בוש מלדבר גם אל העם ואמר 'לא איש דברים אנכי' (ד י')
- הקב"ה השיבו [שילך עם אהרן] וידבר הוא לך אל העם' (ד ט"ז)
- וכן עשה בבואם מתחילה כמו שאמר וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה' (ד ל).

רש"י

דבר הציווי מהו מפורש בפרשה שניה לאחר סדר היחס אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין באלה ראשי אבותם ללמדנו האיך נולדו משה ואהרן ובמי נתייחסו.
ויאמר משה לפני ה' (פסוק ל) היא האמירה שאמר למעלה (פסוק יב) 'הן בני ישראל לא שמעו אלי' ושנה הכתוב כאן כיון שהפסיק הענין וכך היא השיטה כאדם האומר נחזור על הראשונות.

- עתה כאשר נצטוה משה 'לכן אמר לבני ישראל אני ה' (לעל ו) דבר הוא להם בעצמו כאשר צוה ולא שמעו אליו.
- וכאשר חזר וצוה אותו לדבר אל פרעה אמר איך אדבר אליו 'ואני ערל שפתים' (יב).
- 'הקב"ה צוה אהרן עמו וצוה את שניהם אל בני ישראל שידברו להם כל אשר יצוים ואל פרעה להוציאם מארצו.
- חשב משה כי שניהם יתנבאו בכל האותות ושניהם יבואו אל בני ישראל ואל פרעה [אבל] די שידבר האחד כי כן דרך כל שנים השלוחים שהאחד ידבר והשני יחריש ונתפס בזה [על מה שאמר ואני ערל שפתים].
- וחזר השם ואמר אליו אני ה' (כט) הנגלה לך לבדך בשמי הגדול 'דבר אל פרעה מלך מצרים' כי לך היו הדברות כלן לא לאהרן עמך ואותך עשיתי השליח אל פרעה.
- אז ענה משה פעם אחרת 'אני ערל שפתים' (ל)
- השם אמר אליו 'ראה נתתיך אלהים לפרעה' (א י) אתה תבוא עם אהרן ושם תצוה את אהרן.

פִּי הַרְטוּמִי?

א. אבע"ז היא לשון מצרים או לשון כשדים כי לא מצאנו רק בדברי שניהם.
 ב. הקרוב כדברי רש"י (בראשית מא ח) שהיא מלה מרכבת חר טמי הנחרים בעצמות כי נודע הוא כי רוב האמונות בעצמות מתים או בעצמות חיות כענין שהזכירו בידעוני.

**ויאמר למחר ויאמר כדברך למען תדע
 כי אין כה' אלהינו (יח)**

מדוע בחר פרעה שמכת צפרדע תסור
 לַמַּחֲרָ?

ידוע מנהג כל האדם לבקש שתסור רעתו מיד
 א. פרשו בשם הגאון רב שמואל בן חפני שפרעה חשב אולי מערכת הכוכבים הביאה הצפרדעים על מצרים ומשה יודע כי הגיע עת סורם ולכן אומר לי [משה לפרעה] התפאר עלי בחשבו שאמר לו להכריתם עתה מיד ועל כן האריך פרעה לומר למחר.

ב. הנכון בעיני כי בעבור שאמר משה 'למתי אעתיך לך' חשב פרעה כי בקש משה זמן ועל כן נתן לו זמן קצר ויאמר למחר ומשה ענה לו כדברך כי אחרי שלא בקשת שיסורו מיד לא יסורו עד למחר.

איזה מכות היו בהתראה בפרסום ואיזה בהתראה לפרעה לבד ואיזה בלא התראה?

בהתראה - רק במכות אשר בהן מיתה לאדם, והוא רחמים מאתו לאדם כענין שכתוב 'ואתה כי הזהרת רשע מדרכו לשוב ממנה ולא שב מדרכו הוא בעונו ימות ואתה נפשך הצלת' (יחזקאל לג ט).

בצפרדע כתוב 'וצפרדע ותשחיתם' (תהילים עח מה) שהוא רומז למיתה או להשחתה שהזכירו רבותינו שהיו מסרסים אותם.

ארבה ימיתם ברעב כי אכל יתר הפליטה הנשארת להם.

דבר בעבור שהוא מיתה וראוי שתחול גם באדם.

אינם בהתראה בכינים, בשחין, ובחשך, כי אינם במיתה לאדם.

התראה בפרסום - במכת דם היה בעת צאת המלכים בבוקר להשתשע על המים כי בעבור היותה המכה הראשונה רצה שיעשנה לעיניו וכלי יראה ממנו.

בערוב ובברד כי בהן המיתה והעונש לבני אדם [העיקר לבני אדם] רצה הקב"ה שיהיה לעיני כל העם כי בצאת המלך המימה ילכו מרבית העם אחריו והנה יתרה אותו לעיניהם אולי יצחקו אל אדוניהם לשוב מדרכו הרעה ואם לא יעשו כן יהיו חייבים להענש אבל בשאר המכות די בהתראת המלך.

מזלא טבא וגדיא יאה

מעומק דליבא שגוריה ברכתינו קדם האי גברא יקירא, חוב"ט, צנמ"ס הרה"ג ר' משה רייך שליט"א ר"מ בספה"ק רמב"ן בביהמ"ד ראזולע בני ברק לרגל השמחה השרויה במעונו בשמחת ה'חלאקע' לבנו כמר יצחק אייזיק נ"ו יה"ר שיוכה לרוות רוב נחת דקדושה מכל יוצ"ח מתוך הרחבת הדעת וכט"ס

אלה ראשי הית אבותם בני ראובן וכו' (ד"ו) מדוע מנה את שבט ראובן ושמעון ולוי?

רע"ו

רבינו

לא רצה הכתוב להתחיל 'אלה שמות בני לוי לתולדותם' שלא יראה שיהיה לוי בכור היחס מכאן ואילך לכבוד משה אבל הזכיר אחיו הגדולים ממנו וכי הוא נמנה שלישי.

א. מתוך שהוזקק ליחס שבטו של לוי עד משה ואהרן בשביל משה ואהרן התחיל ליחסם דרך תולדותם מראובן.
 ב. לפי שקנטרם יעקב לשלשה שבטים הללו בשעת מותו חזר הכתוב ויחסם כאן לבדם לומר שחשובים הם.

ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה וכו' (יב) מדוע הזכיר אחות נחשון?

רע"ו

רבינו

כאשר הזכיר (לעיל כ) אם הנביאים [יוכבד] לכבודם ולומר שהיא בת לוי איש צדיק ונרמז שנעשה בה נס כן הזכיר אם הכהנה שהיא מיוחסת מזרע המלוכה אחות הנשיא הגדול.

אחות נחשון מכאן למדנו הנושא אשה צריך לבדוק באחיה.

ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה ותלד לו את פנחס וכו' (יכה) האם פוטיאל הוא שם?

רע"ו

רבינו

א. אמרו רבותינו ז"ל שהוא מזרע יוסף שפטפט ביצרו ומזרע יתרו שפטם עגלים לע"ז והוזכר לשבח שזכו בצדקתם לכהנת עולם ואם היה שם לא היה נדרש. [ואינו שם אלא תואר]

מבנות פוטיאל מזרע יתרו שפטם עגלים לעבודה זרה ומזרע יוסף שפטפט ביצרו.

ב. ע"ד הפשט [היה שם] ונאמר שהכתובים מזכירים במלכים שמות אמותם 'ושם אמו מעכה בת אבישלום'.
 ג. או שהיה פוטיאל נכבד וידוע בדורו והזכירו לשבח.

ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך אתה תדבר את כל אשר אצוך ואהרן אחיך ידבר אל פרעה וכו' (כא) ביאור נתתיך אלהים לפרעה

רע"ו

רבינו

ושם [בבית פרעה] תצוה אתה את אהרן ולא ישמע פרעה דבריך [לכן נקרא אלהים לפרעה].

נתתיך אלהים לפרעה שופט ורודה לרדותו במכות ויסוריו.

למי דבר משה בבית פרעה?

רע"ו

רבינו

השם אמר לו 'ראה נתתיך אלהים לפרעה' כי אתה תבוא לפניו עם אהרן ושם תצוה אתה את אהרן ולא ישמע פרעה דבריך ואהרן בשליחותך ישמיענו דבריך כאשר האלהים מצוה לנביא והנביא משמיע דבריו ומוכיח בהן [פרעה אינו שומע את משה כלל].

אתה תדבר פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעת מפי אהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה [משה מדבר אל פרעה פעם אחת ואהרן מבראו לפרעה].

ביאור אהרן אחיך יהיה נביאך

רע"ו

רבינו

אהרן משמיע הדברים כאשר האלהים מצוה לנביא והנביא משמיע דבריו ומוכיח בהן [שרק הנביא שומע הנבואה].

נביאך כתרגומו מתרגמנך וכן כל לשון נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגזירת 'ניב שפתים'.

מזלא טבא וגדיא יאה

מעומק הלב ברכותינו שלוחות קדם האי גברא רבא ויקירא, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, רחמים ומוקיר רבנן, עושה חסד לאלפים מוה"ר מנחם מנדל פרוכטר שליט"א איש אמונם וחביבם של גדולי ישראל זיע"א ויבחלט"א לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת הנכד שיחי בן לחתנו האבר"ך כמדרשו יושב אהלים הרה"ג ר' מרדכי ורטהיימר שליט"א יה"ר שזכות הפצת תורתו הק' של הרמב"ן זיע"א יעזור ויגן ויושיע להתברך בכל מילי דמיטב ובכל הברכות האמורות בתורה מתוך הרחבת הדעת וכט"ס.

ואני אקשה את לב פרעה והרהייתני את אתתי ואת מופתי (א ט) מדוע נענש פרעה?

רש"י ואני אקשה מאחר שהרשיע והתרים כנגדי וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות עובדי אלילים לתת לב שלם לשוב טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי ותכירו אתם גבורתי וכן מדתו של הקב"ה מביא פורענות על האומות עובדי אלילים כדי שישמעו ישראל וייראו ואעפ"כ בחמש מכות הראשונות לא נאמר ויחזק ה' את לב פרעה אלא ויחזק לב פרעה.

רבינו א. אמרו במדרש רבה (שמו"ר ו א) גלה לו שהוא עתיד לחזק את לבו בעבור לעשות בו הדין תחת שהעבדים בעבודה קשה. ב. שני טעמים מדוע יתחייב פרעה אע"פ שהקב"ה הקשה לבו ושניהם אמת: א. כי פרעה ברשעו שעשה לישראל רעות גדולות חינם נתחייב למנוע ממנו דרכי התשובה כאשר באו בזה פסוקים רבים בתורה ובכתובים ולפי מעשיו הראשונים נדון.

ב. כי היו חצי המכות עליו בפשעו כי לא נאמר בהן רק ויחזק לב פרעה והנה לא רצה לשלחם לכבוד השם אבל כאשר גברו עליו המכות ונלאה לסבול אותן רך לבו והיה נמלך לשלחם מכובד המכות לא לעשות רצון בוראו ואז הקשה השם את רוחו ואמץ את לבבו למען ספר שמו כענין שכתוב 'והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים' (יחזקאל לח כג).

ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו וכו' בלהטיהם כן (א יא) ויעשו כן חרטומי מצרים בלהטיהם ויחזק לב פרעה (א יב) מהו להטיהם ומהו לטיהם?

רש"י א. בלהטיהם בלחשיהוין ואין לו דמיון במקרא ויש לדמות לו 'להט החרב התהפכת' (בראשית ג כד) דומה שהיא מתהפכת על ידי לחש. ב. בלהטיהם לחש שאומרין אותו בלט ובחשאי. ג. רבותינו אמרו (סנהדרין טו) בלהטיהם מעשה כשפים בלהטיהם מעשה שדים.

רבינו בלהטיהם מעשה כשפים ועל ידי מלאכי חבלה הם נעשים והמלה [להט] מגזירת 'אש להט' (תהלים קד ד) להבה תלהט רשעים (שם קו יח) ואולי הם המלאכים השוכנים באויר בגלגלי היסודות שקורין אותן שרים. מדוע נקראו כך הנעשים ע"י המלאכים והענין כי הם נעשים ע"י לוחטים מלאכי אש מלהטת באדם ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב כענין 'יגל ה' את עיני נער אלישע והנה רכב אש וסוסי אש סביבות אלישע' (שמואל א יח כב) כי השדים באים בלט כי הם בעלי גופות מאויר איננו נרגש.

לך אל פרעה בהקך הנה יוצא המימה ונצבת לקראתו וכו' (טו ז) מדוע ילך כשיצא אל המימה?

רש"י הנה יוצא המימה לנקביו שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו. וזה טעם 'ונצבת לקראתו' שיעמוד נגדו ביד רמה.

רבינו ע"ד הפשט היה בעת צאת המלכים בבקר להשתשע על המים וצוה הקב"ה למשה שילך שם והטעם כי בדם בעבור היותה המכה הראשונה רצה שיעשנה לעיניו ובלוי יראה ממנו

והנה לא שמעת עד כה (טו ז) ביאור לא שמעת עד כה

רבינו לא שמעת עד כה בעבור שזאת מכה ומעתה יחל להכותו אמר לו כי רשעו [עד כה] גורם לו להביא עליו ענש שלא שמע למצות בוראו.

רש"י א. עד כה עד הנה. ב. מדרשו עד שתשמע ממני מכת בכורות שאפתח בה ב'כה' כה אמר ה' כחצות הלילה' (יא ד).

ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיר לך וכו' (ח ה) האם בשעת התפילה היתה המכה נעצרה?

רש"י למתי אעתיר לך, את אשר אעתיר לך היום על הכרתת הצפרדעים למתי תרצה שיכרתו ותראה אם אשלים דברי למועד שתקבע לי. **ראיית רש"י** אילו נאמר 'מתי אעתיר' היה משמע מתי אתפלל עכשיו נאמר למתי משמע אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע לי אמור לאיזה יום תרצה שיכרתו.

רבינו ע"ד הפשט בעת תפילתו היו סרות המכות כי כתוב 'ויצעק משה אל ה' ויעש ה' ואין כתוב 'ויעש ה' ממחרת'. **דוחה ראיית רש"י** ואין למ"ד למתי ראייה שהתפלל מיד כי הוא כמו 'מתי' ורבו הלמד"ן הבאים ככה 'למחר יהיה האות הזה' (פסוק ט) ורבים ככה.

ויעשו כן חרטומים בלהטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו (טו ח) איך ניסו להוציא חרטומים את הכינים?

רש"י להוציא את הכינים לבראותם ממקום אחר. ולא יכלו שאין השד שולט על בריה פחות משעורה. א. אמר ויעשו כן שהכו בעפר הארץ ואמרו השבעת השדים ועשו לטיהם כאשר עשו בשאר הפעמים להוציא את הכנים ולא יכלו. ב. יתכן שילמד ויעשו כן שעשו כהוגן דברים מוציאי הכינים ולא הצליחו מעשיהם בפעם הזאת כי חכמי חרטומים יודעים היו מה בכח ידם לעשות וכבר נסו כל מעשיהם פעמים רבות אחרות.

ויאמרו חרטומם אל פרעה אצבע אלהים הוא וכו' (טו ט) האם הכירו חרטומים שהכינים מאת ה'?

רש"י אצבע אלהים הוא מכה זו אינה על ידי כשפים מאת המקום היא. **אבע"ז** בעבור שעשו כמעשה אהרן בדבר התנין גם במכת הדם והצפרדע ולא יכלו עתה לעשות כן אמרו אל פרעה לא באה זאת המכה על ידי אהרן אצבע אלהים הוא מכה זו אינה על ידי כשפים מאת המקום היא.

רבינו בראות חרטומים שלא יכלו להוציא את הכינים הודו במעשה אהרן שהיה מאת האלהים ולכן לא קרא להם פרעה מן העת הזאת והלאה ולהמעט הענין אמרו אצבע אלהים ולא אמרו יד אלהים כלומר מכה קטנה מאתו, ולא אמרו אצבע ה' כי פרעה ועבדיו לא יזכירו השם המיוחד רק בדברם עם משה בעבור שהוא יזכירו להם.

בעבור ישראל רק מכת אלהים היא כפי מערכת הכוכבים על ארץ מצרים, כי פרעה לא כחש הבורא רק השם שהזכיר לו משה [ידע שיש בורא לעולם רק לא האמין שה' הוא הבורא] על כן חזק לב פרעה.

ראיית האבע"ז א. מפני שלא אמרו אצבע ה' שהוא אלהי ישראל כאשר אמר פרעה במכת הצפרדעים העתירו אל ה'. ב. כי משה אמר לפרעה דבר מכת היאור ולא הזכיר לו [לא התריע] בתחילה מכת הכינים.

רבינו א. סיבה מאת ה' היתה להם סכל עצתם ברצונו שהכל שלו והכל בידו. ב. מכת הדם להפוך תולדות המים לדם ומכת הצפרדעים להעלותם מן היאור יכלו לעשות כן כי אין בהם בריאה או יצירה כי לא אמר הכתוב 'ויהיו הצפרדעים' רק 'ותעל הצפרדע' שנאספו ועלו. אבל מכת כנים היתה יצירה ואין טבע העפר להיות כנים ועל כן אמר 'והיה לכנם' ולא יוכל לעשות כמעשה הזה זולתי היוצר יתברך.

מדוע לא יכלו חרטומים להוציא הכינים?

רש"י ולא יכלו שאין השד שולט על בריה פחותה משעורה. **רבינו מנחם** (את דרשת רבותינו שהיא רש"י) לא יוכלו אפילו לאסוף כנים ממקומם ולהביאם. 'ויהיו הצפרדעים' רק 'ותעל הצפרדע' שנאספו ועלו. אבל מכת כנים היתה יצירה ואין טבע העפר להיות כנים ועל כן אמר 'והיה לכנם' ולא יוכל לעשות כמעשה הזה זולתי היוצר יתברך.